

Шустрова К. В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Павліченко Є. В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Криворізького факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

ACTUAL ISSUES OF CRIMINAL LAW AND THE WAYS TO SOLVE THEM

У статті відзначено, що в Україні кримінальному праву відведено важливе завдання, в якому означена і визначена форма реакції суспільства і держави на злочин.

За загальноприйнятим визначенням кримінальне право трактується як одна із першорядних галузей права та законодавства.

Проблемним питанням залишається поліпшення вітчизняної науки. Це обумовлено тим, що в галузі кримінального права не сформований ефективний механізм здійснення, виконання державою міжнародних правових норм.

На тепер залишаються дискусійними проблеми ролі кримінального права, структури кримінально-правових знань.

Показано, що сучасний підхід щодо визначення сутності кримінального права полягає у його поділі на Загальну та Особливу частини. Єдність Загальної й Особливої частин кримінального права визначає внутрішню узгодженість його інститутів і норм та встановлює ефективність їх практичного використання.

У статті, виходячи із сучасного стану науки кримінального права і кримінального законодавства, визначені шляхи вдосконалення Загальної частини

Показано, що з методичної точки зору доцільно провести класифікацію кримінально-правових проблем за кількісними та якісними ознаками.

За цим критерієм кримінально-правові проблеми можна поділити на: загальносистемні, інституціональні та одиничні.

Означено, що на даний час виникає потреба класифікації принципів кримінального права. Принципи кримінального права мають бути орієнтиром усієї правотворчої, правоохоронної діяльності.

Відзначено, що на сьогодні однією із проблем кримінального права є забезпечення соціальної справедливості. Встановлення соціальної справедливості передбачає боротьбу з тими порушеннями законів, що є особливо небезпечними, застосовуючи всі можливі засоби для їх ліквідації чи, принаймні, скорочення.

Важливо звертати увагу на стан законодавства про кримінальну відповідальність. Воно повинне удосконалюватися, оновлюватися, змінюватися, тобто має постійно розвиватися й бути досить динамічним.

У статті виділено напрями подолання кризи кримінально-правового регулювання в Україні.

Ключові слова: злочин, кримінально-правове регулювання, наука кримінального права, покарання, предмет кримінально-правового регулювання, поняття кримінального права, роль кримінального права.

The article notes that in Ukraine, criminal law is considered as an important task in which the form of reaction of the society and state to crime is defined.

According to the generally accepted definition, criminal law is interpreted as one of the primary branches of law and legislation.

Improving domestic science remains a problematic issue. This is due to the fact that an effective mechanism has not been formed in the field of implementation of criminal law, fulfilment of international legal norms by the state.

For now, the problems of the role of criminal law and the structure of the knowledge of criminal law remain debatable.

It is shown that the modern approach to determining the essence of criminal law consists in its division into General and Special parts. The unity of the General and Special parts of criminal law determines the internal consistency of its institutions and norms and establishes the effectiveness of their practical use.

The article, based on the current condition of the science of criminal law and criminal legislation, identifies the ways to improve the General part.

It is shown that, from a methodological point of view, it is expedient to classify criminal law issued according to quantitative and qualitative characteristics.

According to this criterion, criminal law issued can be divided into: system-wide, institutional and individual ones.

It is noted that there is currently a need to classify the principles of criminal law. The principles of criminal law should be a guideline for all law-making and law-enforcement activities.

It was noted that today one of the problems of criminal law is ensuring social justice. Establishing social justice involves combating those violations of laws that are particularly dangerous, using all possible means to eliminate or at least reduce them.

It is important to pay attention to the state of the legislation on criminal liability. It must be improved, updated, changed, that is, it must constantly develop and be quite dynamic.

The article highlights the ways to overcome the crisis of regulation of criminal law in Ukraine.

Key words: *crime, regulation of criminal law, science of criminal law, punishment, subject of regulation of criminal law, concept of criminal law, role of criminal law.*

Постановка проблеми. Розвиток національного кримінального права характеризується тривалим терміновим періодом його становлення, а саме переходом від звичайного права до сучасних нормативно-правових засобів забезпечення належного функціонування суспільних відносин. В Україні йому відведено важливе завдання, в якому означена і визначена форма реакції суспільства і держави на злочин.

За загальноприйнятим визначенням кримінальне право трактується як одна із першорядних галузей права, законодавства, як наука або доктрина і навчальна дисципліна. З погляду галузі права кримінальне право визначається як система юридичних норм, що визначають, які суспільно небезпечні діяння є кримінальним правопорушенням, і які покарання підлягають застосуванню до осіб, що їх вчинили.

Кримінальне право це соціальне явище, істотними формами якого є закон, а також правосвідомість, правотворчість запровадженням і правозастосування. Разом з тим, провідним напрямом застосування кримінального права у практичній діяльності суспільства залишається закон про кримінальну відповідальність. Кримінальний закон обумовлює рамки діяльності органів державного примусу.

Сучасні спрямування становлення національної правової системи характеризуються більш широкою відкритістю, запровадженням новітніх європейських напрямів стосовно забезпечення принципів верховенства права, втілення у життя широковідомих міжнародних стандартів з прав людини і громадянина,

а також втілення основних принципів гарантування міжнародного правопорядку. У цьому зв'язку провідним шляхом розвитку науки кримінального права залишається поліпшення теорії гармонізації вітчизняного кримінального права із кримінальним правом країн Європи та теорії запровадження норм про кримінальну відповідальність, що наводяться в чинних міжнародних договорах.

Проблемним питанням залишається поліпшення вітчизняної науки. Це обумовлено тим, що в галузі кримінального права не сформований ефективний механізм здійснення, виконання державою міжнародних правових норм для використання суб'єктами законодавчої діяльності, а також слід відзначити проблему якості та стабільності кримінального закону. Основні вимоги, які висуваються до закону, є ясність і доступність викладених у ньому приписів.

Усе вище означене вказує на актуальність досліджень даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання формулювання ролі кримінального права були предметом постійного вивчення. Так, фундаментальним категоріям кримінального права присвятили свої роботи такі вчені, як: П.П. Андрушко, В.І. Борисов, Я.М. Брайнін, Ф.Г. Бурчак, М.Д. Дурманов, Л.В. Іногамова-Хегай, Т.Е. Караєв, С.Г. Келіна, О.Ф. Ковігіді, О.І. Коробєєв, В.М. Кудрявцев, Мирошніченко, Д.М. Молчанов, В.О. Навроцький, Т.Ю. Орешкіна, Ю.А. Пономаренко, А.В. Савченко, В.В. Скибицький, А.А. Стрижевська, М.О. Стручков, А.О. Тилле, Ю.М. Ткачевський, Г.Т. Ткешеліадзе,

І.М. Тяжкова, В.Я. Тацій, В.П. Тихий, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, С.Д. Шапченко, В.Г. Шуміхін, О.М. Яковлев, П.С. Яні.

Водночас і натепер залишаються дискусійними проблеми ролі кримінального права, структури кримінально-правових знань. І в цей час виникають питання: чиї інтереси захищає кримінальне право, чи здатне воно забезпечити соціальну справедливість, пропорційність відповідальності особи та держави за кримінально протиправні діяння. Невирішеною залишається сутність основних понять злочину та покарання.

Мета статті полягає у визначенні проблем кримінально-правового знання про явища, які формують призначення кримінального права як правового керуючого процесу суспільних відносин, направленою на встановлення соціальної справедливості щодо потерпілого, підозрюваного, соціуму та держави, на уникнення проблем кримінального права.

Виклад основного матеріалу. Потрібно звернути увагу на сучасний підхід щодо визначення сутності кримінального права. Особливість полягає у його поділі на Загальну та Особливу частини.

Загальна частина кримінального права містить 15 підрозділів.

Особлива частина кримінального права має 20 підрозділів, котрі включають норми, що окреслюють конкретні види злочинів та види покарань.

Єдність Загальної й Особливої частин кримінального права визначає внутрішню узгодженість його інститутів і норм та встановлює ефективність їх практичного використання.

Загальна частина кримінального законодавства визначається як підсистема єдиної цілісної системи кримінального законодавства України, яка включає положення, що встановлюють загальні принципи і поняття кримінального права, підстави і межі кримінальної відповідальності, загальні положення щодо покарання та інших заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили передбачене кримінальним законом діяння.

Кримінально-правове значення Загальної частини кримінального законодавства полягає в тому, що її положення, як невід'ємні складові будь-якої кримінально-правової норми, використовуються кожного разу при застосуванні кримінального законодавства.

Визначення поняття та значення Загальної частини кримінального законодавства зводяться до того, що її положення, об'єднані в статті та розділи, не є нормами права, оскільки вони не мають самостійного регулюючого характеру.

Вивчення й аналіз окремих положень Загальної частини обов'язково має здійснюватися у поєднанні з відповідними положеннями Особливої частини, які лише в нерозривному поєднанні здатні регулювати суспільні відносини.

Кримінальне право – це система норм, що перебуває у постійному розвитку. Вказане відноситься до положень Загальної частини кримінального законодавства, розвиток й удосконалення якої має відбуватися поступово, виважено, на підставі ґрунтовних наукових досліджень.

Виходячи із сучасного стану науки кримінального права і кримінального законодавства, можна визначити такі шляхи вдосконалення Загальної частини:

- вдосконалення змісту окремих, традиційних для вітчизняного права розділів та статей Загальної частини;
- усунення розбіжностей між положеннями Загальної й Особливої частин кримінального права;
- доповнення Загальної частини кримінального права положеннями, що на цей час необґрунтовано регламентуються іншими нормативно-правовими актами;
- виокремлення на основі обґрунтованих наукових досліджень в Особливій частині кримінального права положень, які є спільними для значної частини злочинів із подальшим їх перенесенням в узагальненому виді до Загальної частини кримінального права.

Масштаб становлення кримінально правових проблем не є однаковим. Вони стосуються усіх випадків застосування термінального закону, цілого ряду схожих ситуацій або лише окремих випадків. З методичної точки зору доцільно провести класифікацію кримінально-правових проблем за кількісними та якісними ознаками.

Кількісні ознаки передбачають визначення різниці за масштабом розвитку правових проблем на законодавче закріплення, теорію та практику кримінального закону. Розмежування кримінально-правових проблем за кількісною ознакою ґрунтується на врегулю-

ванні категорій загального та спеціального характеру.

За цим критерієм кримінально-правові проблеми можна поділити на:

а) загальносистемні:

- проблеми розуміння та ознак злочинів;
- достатності та змісту принципів кримінального права;

– співвідношення кримінального права з іншими галузями.

б) інституціональні:

- проблеми інститутів кримінального права;
- ознаки та форми, види учасників злочинів;
- покарання: встановлення їх переліку, розміри:

– призначення покарання за загальними та спеціальними правилами.

в) одиничні або конкретні: проблеми конкретної норми.

Зазначена класифікація кримінально-правових проблем за кількісною ознакою встановлює умови визначення джерел складності використання конкретної норми, що входить до причин інституційного рівня.

Якісна ознака дозволяє визначити проблеми загальної та спеціальної частин кримінального права.

Така класифікація формує методологічну основу для системного розуміння проблем та визначення шляхів їх вирішення.

На даний час виникає потреба класифікації принципів кримінального права, котрі не визначені окремими нормами.

В теорії права принципи представляються як керівні ідеї, що характеризують зміст права, його призначення.

Кримінально-правові принципи це основоположні, базові настанови, на яких ґрунтується кримінальне право. Потрібно визначити ряд принципів кримінального права. Провідним є принцип законності, котрий ґрунтується на положенні про те, що кримінальна протиправність та покарання повинні базуватись на нормах кримінального законодавства.

Наступним принципом є рівність громадян перед законом.

Визначається принцип відповідальності особи за кримінальну дію.

Важливим принципом є принцип гуманізації кримінального права та принцип справедливості.

Актуальним залишається питання з точки зору реалізації принципів кримінального права, удосконалення діючого законодавства з метою конструювання норм про відповідальність та покарання за злочинну діяльність.

Принципи кримінального права мають бути орієнтиром усієї правотворчої, правоохоронної діяльності, дотримання яких повинне забезпечити високий рівень злагодженості, стабільності та ефективності правової системи. Принципи повинні мати загальнообов'язковий характер, вони повинні слугувати закріпленню внутрішньої єдності та взаємодії різних галузевих інститутів, правових норм та правових відносин.

Також доцільно застосовувати принцип демократизму в кримінальному законодавстві, що забезпечить розширення можливостей різних суспільних інститутів чинити опір правопорушенням.

Потрібно забезпечити запровадження принципу індивідуалізації покарання, котрий повинен концентрувати в собі комплекс керівних ідей та правил відповідного напрямку.

Отже, можна стверджувати про необхідність внесення поправок у діюче кримінальне законодавство в плані констатації принципів кримінального права.

Можна відзначити, що на сьогодні однією із проблем кримінального права є забезпечення соціальної справедливості. Проблема зводиться до того, що визначається достеменно відокремленість законів від запитів та інтересів широкого кола громадян суспільства. Норми, котрі відображені у законах, не завжди є носіями справедливості, оскільки поняття справедливе, правове та законне не збігаються. Так, правова норма, ґрунтуючись на правовому поєднанні закону і справедливості, має об'єднувати уявлення про справедливість нашого суспільства у його правовій системі. Тоді представлення людей про справедливе зможуть набувати загальнообов'язкового характеру, опираючись на силу й авторитет держави. При визначенні законності потрібно враховувати пріоритет не верховенства закону, а верховенства права. Це матиме місце лише тоді, коли закони держави будуть відповідати вимогам природного права і на справедливій основі встановлюється рівна міра прав, обов'язків та юридичної відповідальності людини, громадянина, держави та посадових осіб.

Таке розуміння законності, що ґрунтується на принципах справедливості, спрямоване на забезпечення стану безпеки, стабільності, дотримання основних прав і свобод людини. Встановлення соціальної справедливості передбачає боротьбу з тими порушеннями законів, що є особливо небезпечними, застосовуючи всі можливі засоби для їх ліквідації чи, принаймні, скорочення.

Слід відзначити, що сучасна кримінально-правова політика України на законодавчому рівні характеризується певною нестабільністю, наявністю надмірної кількості змін, які не завжди є виправданими та доцільними; пріоритетністю захисту інтересів та безпеки держави, інтересів та безпеки представників влади, правоохоронних органів та суддів порівняно із захистом інтересів окремих громадян; спробою законотворчих органів налаштувати суспільно-правові та суспільно-політичні проблеми винятково кримінально-правовими засобами; намаганням призвести вітчизняне кримінальне законодавство у відповідність до міжнародно-правових вимог, часто не зважаючи на позитивний вітчизняний досвід та правові традиції.

Важливим показником соціальної несправедливості в Україні є корупція. У теперішній ситуації, корупція досягла системного характеру і стосується практично всього суспільства, включаючи його основу. Причиною цього є те, що до цього часу в Україні вирішення більшості державних, управлінських, адміністративних, господарських і соціальних питань залежить від дій конкретного службовця. Саме цей напрям розвитку держави спричиняє зростання злочинності у сфері службової діяльності та надання публічних послуг. Державні органи не мають конкретної системи оцінки впливу корупційної злочинності на кримінологічну безпеку держави. Не дивлячись на значну увагу до злочинності в області службової діяльності з боку органів державної влади, особливо до корупційного підкупу, більшість злочинів залишаються не виявленими.

При цьому кримінологічна наука і весь соціально-правовий інститут як вираз суспільного світогляду виявилися некомпетентними і безперспективним відносно даного факту. У цьому зв'язку виникає необхідність безкомпромісних змін у ставленні суспільства і держави до злочин-

ності, де у вирішенні зазначених проблем кримінологічна наука повинна виявити провідну роль. Недоторканність окремих категорій населення спричиняє дію не правової сфери, де утворюється так зване «тіньове» право. Такі сфери стають недоступними для системи кримінальної юстиції, а їх прояв спричиняє негативні процеси значного поширення. Нехтування вказаних процесів із боку держави спричинило те, що в Україні утворилися уже не окремі області, а цілі не правові території, де вся злочинність носить характер, який не виявляється зовнішньо; прихований, а влада не має можливості створити надійні умови належного правового режиму, котрий накреслений чинним законодавством.

Наразі на процес впровадження соціальної справедливості в Україні має негативний вплив вагання та незлагодженість дій гілок влади у прийнятті правових рішень. Нетерплячість чиновників і їх намір встановити свою управлінську впливовість може спричинити нові конфлікти. У цьому зв'язку необхідно об'єднання вчених і практиків різних наук, які вивчають поведінку людини, політиків, управлінців з метою практичної реалізації проклямованих Конституцією принципів демократії і соціальної справедливості.

Таким чином, проведення запобігання правопорушенням, право забезпечує соціальну справедливість. Воно є зафіксованою нормативно справедливою, що оберігає людину від зазіхань на її права і свободи. Кожна людина має право не приймати до уваги будь-які поради, якщо її дії не порушують чинне законодавство і не завдають шкоди іншим особам.

Важливо звертати увагу на стан законодавства про кримінальну відповідальність. На сьогодні воно залишається стабільним і незмінним у своїх принципових положеннях і підходах до вирішення поставлених перед ним завдань. Однак, воно повинне удосконалюватися, оновлюватися, змінюватися, тобто має постійно розвиватися й бути досить динамічним. Тому потрібно вирішувати питання практичного застосування нормативних положень, виважене, обґрунтоване й розумне сполучення стабільності й динамічності норм закону про кримінальну відповідальність, котре здатне забезпечити високу ефективність його приписів.

Слід звернути увагу на те, що правотворча діяльність на даний час носить безсистемний та навіть хаотичний характер, а законопроекти, що виносяться на розгляд парламенту, не завжди проходять належну наукову експертизу. Все це спричиняє зниження ефективності запобіжної функції кримінального закону, має негативний вплив на право застосовну діяльність.

З метою уникнення цієї проблеми доцільно сформувані інституту кримінального проступку.

Становлення інституту кримінального проступку висуває питання щодо визначення його місця у системі законодавства. Зміст кримінальних проступків повинні становити окремі діяння, що належать до злочинів невеликої тяжкості, які відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства повинні бути визначені як такі, що не мають великого рівня суспільної небезпечності. До кримінальних проступків слід віднести також певні види адміністративних правопорушень, які вчиняються фізичними особами.

Доцільно виділити напрями подолання кризи кримінально-правового регулювання в Україні.

Суб'єктами кримінально-правового регулювання на правотворчому рівні є Верховна Рада України, Конституційний Суд України; на право застосовному рівні – суди загальної юрисдикції.

Ефективними законодавчими рішеннями у сфері кримінально-правового регулювання слід вважати ті, що забезпечують баланс між соціальною значимістю охоронюваних благ та обґрунтованим обсягом необхідних соціальних

видачків, а саме тим обсягом видачків, який держава та суспільство можуть виділити на забезпечення кримінально-правового регулювання.

Можна виділити напрями підвищення ефективності кримінально-правового регулювання:

– скорочення обсягу кримінально-правового регулювання;

– розвиток наукового супроводження та вищої юридичної освіти як найбільш оптимальних напрямів підвищення ефективності кримінально-правового регулювання;

– підвищення рівня громадського контролю за діяльністю органів державної влади в сфері кримінально-правового регулювання;

– налагодження конструктивної комунікації між соціальними інститутами, задіяними в сфері кримінально-правового регулювання.

Напрями вирішення проблем кримінального права зможуть забезпечити методологічну послідовність і раціональну ефективність вітчизняної науки кримінального права, її узгодженість з фундаментальними принципами міжнародного кримінального права та можливість формувати методологічні підходи як до визначення, так і до розв'язання наявних проблем.

Висновки. На даний час виникає необхідність осмислення найбільш актуальних питань теорії кримінального права й практики його застосування, встановлення ефективності здійснення кримінально-правової політики, визначення шляхів удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність, а також обміну досвідом із науковцями зарубіжних країн та практичними працівниками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні проблем и кримінального права: навч. посіб. В.М. Попович, П.А. Трачук, А.В. Андрушко, С.В. Логін. К.: Юрінком Інтер. 2009. 256 с.
2. Александров Ю.В., В.І. Антипов, О.О. Дудоров та ін. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник. Київ: Атака. 2008. 712 с.
3. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право : навч. посіб. За заг. ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваіте. 2014. 944 с.
4. Кримінальний процес : підручник. Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманов та ін. ; за ред. В. М.Я. Тація, Ю. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Х.: Пр. 2013. 824 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. К.: Юрінком Інтер. 2016. 1064 с.
6. Панов М.І. Вступ до навчального курсу «Кримінальне право України»: Лекція К. : Ін Юре. 2015. 104 с.
7. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник. За ред. В.О. Навроцького. К. : Юрінком Інтер. 2013. 713 с.